

Literatura infantil catalana i construcció nacional (1939 - 1985) (Anàlisi del missatge educatiu)

RAMON BASSA i MARTÍN

Facultat d'Educació. Departament de Ciències de l'Educació
Universitat de les Illes Balears

0. Introducció.

0.1. La literatura infantil i el missatge educatiu.

La literatura infantil i juvenil ha estat estudiada des de diversos camps i enfocaments, especialment des de la crítica literària, el biblioteconòmic (amb els repertoris bibliogràfics i la història del Llibre Infantil) i el pedagògic (aspectes educatius i didàctics de les lectures. En canvi, el nostre punt de partida és que la literatura infantil i juvenil té un paper educatiu que el converteix en un objecte possible d'estudi de les Ciències de l'Educació. Ja que el Llibre Infantil és un clar exemple de transmissió d'idees, de valors, de visions del món. Des del moment en què es converteix en objecte-transmissor i va destinat a un receptor, en aquest cas l'infant o l'adolescent, duu un missatge immers. Missatge que té un contingut educatiu, explícit o latent, que podem descobrir, estudiar i analitzar, des d'una contextualització teòrica provinent del camp de les Ciències de l'Educació.

El llibre infantil és un dels productes de viure en societat i de posseir un llenguatge i una cultura. És possible per la "humanitat" o per la "personització" -terme emprat per A. Sanvisens (1987: 131)-, i per tant un objecte d'estudi des de la perspectiva de les Ciències de l'Educació, en el sentit que viure en societat suposa també tenir unes pautes de conducta, una transmissió cultural, una acció en el temps i en l'espai, en definitiva, també una forma d'educació. I és d'un d'aquests aspectes del missatge educatiu el que voldríem analitzar seguidament. Ens referim a les relacions del missatge educatiu i la construcció nacional del nostre país. Aquesta anàlisi forma part d'un estudi més ampli desenvolupat a BASSA (1994 i 1995).

0.2. La metodologia utilitzada: de l'anàlisi de contingut al Model Ideològic-Conceptual de País.

La metodologia utilitzada consistí en l'anàlisi del contingut d'una mostra (284) de les obres de

literatura infantil escrites originalment en llengua catalana, després del triomf del règim franquista fins a l'any 1985. Per a l'anàlisi del contingut dels Llibres Infantils catalans vaig partir d'uns models teòrics que vaig anomenar Sistemes Ideològic-Conceptuals i que consisteixen en l'aplicació de la teoria dels camps semàntics a l'anàlisi sociològica del contingut dels textos dels llibres de literatura infantil i juvenil. El Model Ideològic-Conceptual del qual partírem per estudiar el que en aquestes Jornades s'ha anomenat *construcció nacional*, fou el de: "concepte de País".

Entenem per aquest Model Ideològic-Conceptual de País tots els indicadors lèxics que fan referència a la geografia (física, humana i econòmica), la història, la cultura, la llengua (nom i situació) i les institucions d'autogovern d'un o de tots els Països Catalans. El terme país cal recordar que era uns dels tres eixos educatius de l'escoltisme catòlic català i mallorquí (des de la seva represa a partir de 1943). El diccionari de l'Enciclopèdia defineix el concepte país com "territori propi d'una ètnia determinada". També, ha pres una amplitud molt gran, fins al punt de ser usat per alguns dirigents polítics catalans.

Té un macro-tema dedicat a agrupar la visió dels habitants, tant autòctons com immigrants, tant sobre ells com els qualificatius sobre els altres. Finalment hi ha un tercer macro-tema que estudia el missatge ideològic-polític sobre els Països Catalans i la concepció de forma de govern. (1)

I. Etapes de la progressiva construcció nacional de País (1939-1985).

Per a l'anàlisi de la progressiva construcció nacional de País, dividim el llibre infantil i juvenil català de postguerra en quatre períodes històrics. Els tres primers situats dins l'època franquista i el quart que comprèn l'etapa de la transició i els primers governs democràtics, fins a l'any 1985.

(1) Per a més detalls vegeu el gràfic que s'acompanya, o també BASSA (1995: 147)

I.1. El període 1939-1961. De la resistència a la primera continuïtat.

Podríem dir que les obres de literatura infantil d'aquest període correspondrien a l'imaginari col·lectiu i històric, al que havien estat els catalans en altres temps més favorables. Així, de entre les 19 obres pròpiament de literatura infantil, 7 són obres basades en el conte o la rondalla populars:

Lola ANGLADA (1947): *Contes meravellosos*.

Joan ESTIARTE (1949): *Contes*.

A. R. GRAU (1955): *L'angelet que no reia*. Rondalla infantil.

Roser CARDÚS (1958): *El príncep Bandoler*.

Gabriel FUSTER FORTEZA (1958): *Història de dues mel·les*.

Bartomeu Fiol (1959): *De com mestre Joan Pipa la va perdre*.

Roser CARDÚS (1960): *La noia del rostre canviant*.

4 són obres de temàtica religiosa escrites entre el 1956 i el 1959 per Aurora Díaz Plaja; 3 tenen a un infant com a protagonista; altres 3 són obres a protagonistes animals i una és una novel·la políciaca infantil de Josep VALLVERDÚ (1960): *El venedor de peixos*.

Però, tal volta els primers intents d'ajudar al coneixement del País els tinguem amb unes obres no estrictament del camp de la literatura infantil d'imaginació, sinó de tema històric per a la lectura, com són les obres de la col·lecció *Ajax* (*La Moreneta*; *El timbaler del Bruc*; *Els Almogàvers*; *El Pont del Diable*; *Jaume I, el Conqueridor*; ...) de l'editorial Miquel Salvatella, publicades entre els anys 1957 i 1962, i que compliren la finalitat d'apropar la història -fins i tot amb fons llegendari- de Catalunya als infants, en uns moments en què no sovintejaven els títols ni les lectures.

Des d'on es feien aquests intents de reconstrucció del nostre col·lectiu històric? En un primer temps, entre 1946-1953 a 1957 no hi ha un model pensat o creat col·lectivament per intentar fer una construcció nacional, el que sí que hi ha són accions individuals d'alguns editors: J. Sales, M. Arimany, Cruzet, entre altres; o d'autors com C. Soldevila (1946), Folch i Torres (1947) i Carles Riba (1950). Aquests membres, autors i editors, es trobaven sovint ben relacionats -o n'eren part- dels primers nuclis de resistència cultural catalana, mitjançant la tasca de reunions culturals a cases particulars. Aquests contactes i esforços donaran els seu fruit a partir de finals dels anys cinquanta i principis dels seixanta, amb la creació de l'editorial Estela (1958), Nova Terra (1959), l'Òmnium Cultural (1961), Edicions 62 (1962) i els inicis de la "Nova Cançó" (1960).

Resumidament, aquest és el llarg camí que va anar trobant la cultura catalana per a la seva reconstrucció, i també, el Llibre Infantil català: petits nuclis culturals que es relacionen amb editors motivats i preocupats pel país i per tant, per treballar per l'edició en català.

I.2. El període 1962-1970. La represa.

Quina visió de la geografia, la història, la cultura, la llengua i les institucions dels Països catalans hi ha en els llibres d'imaginació d'autor de llengua catalana?

En primer lloc, trobam la novel·la amb fons històric català, una obra destinada a commemorar gestes, personatges i situacions que facin referència a l'antiga Corona d'Aragó o a un altre moment històric. És un gènere que comença amb molt poques obres en aquest període, a la segona meitat dels anys seixanta: dues obres. Una és: *Les presoneres de Tabriz*, de Maria NOVELL (1967), novel·la situada en el temps dels almogàvers, al segle XIII, amb l'aparició de personatges com Ramon Muntaner o Roger de Flor, per entremig de l'aventura del protagonista i el seu company. A l'altre, apareix un a Catalunya prehistòrica, a l'obra de Sebastià SORRIBAS (1969): *Viatge al país dels lacets*.

Podem dir que el Llibre Infantil català té una altra forma de transmetre la visió de "País", i és la novel·la de temàtica realista situada a l'època contemporània. És a dir, en descriure's en una obra com viu un protagonista actual, hi ha una petita crònica de la situació social quotidiana.

Algunes obretes sorgeixen per una voluntat clara de conscienciació social, d'explicar el tema de la immigració i del món del treball i la seva problemàtica que quedarien sense tractar si no fos per les dues obres de Francesc CANDEL (1967 i 1969): *Avui començo a treballar*, i especialment per *Una nova terra*, traduïda de la versió original per la pedagoga Marta Mata. Així, en aquesta darrera obra *Una nova terra*, es presenta en una sèrie de fases la situació de la immigració amb: la fuita del poble; el barraquisme; el problema de la identitat cultural:

"El que jo no sé és d'on sóc, ara.

Jo era del meu poble;

però ara, d'on sóc? (CANDEL 1967: 4).

I finalment, la integració:

"I jo, ara, ja sé d'on sóc: sóc d'aquesta ciutat, sóc d'aquesta terra. Aquesta és la nostra terra, tan nostra com dels qui hi han viscut sempre." (CANDEL 1967: 9).

Sobre la llengua catalana hi ha algunes referències lingüístiques a la coneixença del català per part d'un mercader venecià a *Les presoneres*

de *Tabriz*, de Maria NOVELL (1977: 78-79), o un negre a Àfrica que parla el català a *La casa sota la sorra*, de Joaquim CARBÓ (1966).

Les festes tradicionals catalanes apareixen sota el tractament de la Festa Major a un poble, a l'obra *Què passa al meu poble?*, de M. A. OLLÉ (1965) o de les parades de confitura de la fira de sant Ponç a: *Menjar confitura* de Josep VALLVERDÚ (1969).

Finalment, dues obres del País Valencià tracten el tema de la seva geografia humana. Així, Joan FUSTER (1969) amb *Abans que el sol no creme*, fa conèixer la sembra i la collita de l'arròs a la ribera del Xúquer; i Carme MIQUEL (1970) al seu llibre *Un estiu a la Marina Alta*.

I.3. El període 1971-1975. Un període de retraïment i d'obres mestres.

Tot i ser un període de retraïment general de la literatura infantil en català hi trobam algunes obres mestres d'E. Teixidor i M.A. Capmany pel que fa a l'intent de construir un imaginari col·lectiu català. Durant aquest període la novel·la de fons històric segueix essent una de les vies més atractives per donar a conèixer la història dels Països Catalans als infants al permetre combinar el personatges reals històrics amb altres de ficticis, que es troben en les mateixes coordenades d'espai i temps. Hi trobam algunes obres mestres

Un dels autors que conrea aquest gènere és Josep Vallverdú, i dona a conèixer dos moments històrics ben diferents: a) L'època romana i la Tarraconense, en el llibre *Un cavall contra Roma* (1975). b) El bandolerisme a Catalunya, al segle XVII, en el llibre *Bernat i els bandolers* (1974) i en el qual es tracta el tema del virrei de Catalunya, el bandolerisme i la fam d'aquells temps, les bregues internes entre els nobles i la revolta dels segadors.

L'ambientació al segle XIII, la trobam a *L'Ocell de foc*, d'Emili TEIXIDOR (1972), on compareixen joglars, goliards i templers, amb cançons de l'època i altres fetes per Jaume Vidal Alcover i Miquel Martí i Pol.

Finalment, tenim una de les obres més completes i d'una personalitat literària més definida, em referesc a *Quim/Quima*, de M. Aurèlia CAPMANY (1971), que abasta un passeig literari i històric per les terres catalanes, des de l'any 1000 a la guerra civil de 1936, mitjançant la creació d'un personatge Quim/Quima, que canvia d'època i de sexe segons els períodes històrics pel que viatja. L'autora, tot imitant l'Orlando, de Virginia Woolf, traça amb mà ferma i destra un panorama de deu segles de la història catalana i els seus principals esdeveniments històrico-culturals. És requalificada per Emili Teixidor

(1983: 19) com una "epopeia del catalanisme".

El tema de la immigració als Països Catalans no apareix en els llibres d'aquest període. Pel que fa a referències sobre la llengua i la cultura catalanes en trobam ben poques: un llibret amb una anxneta com a protagonista, ens introdueix en el món dels castellers a: *Maginet, "Tap de Bassa"*, de Benvingut MOYA (1975).

I.4. El període 1976-1985. La transició i l'etapa democràtica.

El tractament de la visió de *País*, de la història que no s'havia pogut narrar abans amb la llibertat d'aquest període, fan que la novel·la de fons històric es desenvolupi amb amplitud.

Així trobam descrit:

a) la prehistòria amb les obres: *Tres xacals a la ciutat*, de J. VALLVERDÚ (1976); *L'arriscada expedició dels pitecàntrops del Montgrony*, d'Avel·lí ARTIS-GENER (1985) i el segle XII a. J.C. a les Illes Balears, a l'obra *Les pedres que suren*, de Pere Morey (1984).

b) L'edat antiga a *L'escarabat verd*, de M. Mercè CANELA (1977), una aventura per la Mediterrània dels segles VI-V a. J.C.

c) L'edat mitjana: amb el segle XI a Catalunya, a l'obra *En Mir l'esquirol*, de Josep VALLVERDÚ (1978); la infantesa del rei En Jaume I (s. XIII) a: *El rescat del rei minyó*, de Joan BLASCO (1976) i *Els dos vailets del castell de Montsó*, també de Joan BLASCO (1977). *El cavaller de la barba negra*, de Joan BLASCO (1983). També hi trobam *El missatge del cavaller de l'àguila rampant*, d'Àlvar VALLS (1979), que reconstrueix la vida d'un cavaller català del temps de Pere I el Catòlic, o Joanot de Rocacorba (1431-1482), de Teresa DURAN (1983).

d) L'edat moderna, amb el segle XVI a Catalunya i la persecució de la Inquisició contra els jueus a dues obres fascinants de Joan BARCELÓ i CULLERÉS: *Ulls de gat mesquer* (1979) i *El somni ha obert una porta* (1981).

El segle XVIII, també es dona a conèixer a partir de les obres: *El malefici de la reina d'Hongria*, de M. Aurèlia CAPMANY (1982), que descriu la vida dels comerciants d'aquell temps; *La història que en Roc Pons no coneixia*, de Jaume CABRÉ (1980), i que no es altre que el setge de Barcelona l'any 1714; o *Catalan Western*, del mallorquí Miquel FERRÀ i MARTORELL (1982).

e) L'edat contemporània, amb set obres dedicades a aquest període, d'entre les que destaquen: *La noia del timbal*, d'Oriol VERGÉS (1980), ambientada l'any 1808, amb l'escena del timbaler del Bruc i el setge de Girona, o *La ciutat sense muralles* (1978) i *Un català a la Manigua*

(1976), ambdues també d'Oriol Vergés. O *Els amics del vent* (1979) i *L'alcalde Ferrovell* (1981), de Josep Vallverdú.

En una paraula, respecte a la novel·la històrica trobam que, la presència i tractament del fet nacional és ampliament representat amb vint-i-cinc obres de caire històric català, i això, en uns moments en que la història de Catalunya ja és més present a l'escola.

També destaca com el tractament de la immigració als Països Catalans, bé perquè és un tema difícil de tractar, bé per allunyament o desconeixement dels escriptors catalans només té dos autors que l'hagin tractat: Joan BARCELÓ i CULLERÉS al seu llibre *Que comenci la festa!*, on descriu la situació de la gent d'un barri perifèric de Cordenit, és a dir la gran ciutat: Barcelona. En canvi, Gabriel JANER MANILA, un dels autors que més ha reflectit a les seves obres el tema dels immigrants dins un corrent de realisme poètic a *El rei Gaspar* (1976), un immigrant que es lloga per fer de rei a uns grans magatzems, i *La Serpentina* (1983) que tracta del viatge d'una àvia immigrada i el seu nét per retornar a trobar el passat i la joventut de la seva padrina.

Sobre la guerra civil i el franquisme, ja hi ha referències bastant clares sobre la repressió a l'obra de Maria BARBAL (1985): *Pedra de tartera*, i *Tanit*, de Núria ALBÓ (1984); sobre les Brigades Internacionals a *Les coves de Postojna*, d'Estanislau TORRES (1980); i sobre els excessos i crims per venjances personals, com la violació i mort d'una jove durant la guerra civil a *El fantasma del Fluvià*, de Joaquim SOLER (1981). Fins i tot trobam una referència a l'intent de cop d'estat del 23-F a l'obra *La casa sobre el gel*, de Joaquim CARBÓ (1982).

El missatge sobre la llengua i la cultura catalanes no és molt ampla a pesar de tot. Hi ha referències a les classes de català a l'escola. Martina ARAGAY (1983:10), al seu llibre *Rongo-Rongo* destaca com exemple el cas d'un francès que des del moment que parlà el català es considerat menys estranger per la gent i "la rapidesa amb que aprengué el català donà ales a la seva integració". O a l'obra de Joan BLASCO (1976: 15) titulada *El rescat del rei minyó* on s'indica com "Un rei ha de parlar la llengua del seu país, en aquest cas el català". El menorquí Pau FANER (1983: 42) al seu llibre *El violí màgic* ens descriu la situació diglòssica: "En aquells temps hi havia pocs al·lotets i al·lotetes de l'edat de n'Elisa que l'escrivissin bé, al català..."

Pel que fa a altres aspectes de caire més cultural trobam referències a les festes populars: la sardana com la dansa nacional de Catalunya al llibre de Martina ARAGAY (1983) *Rongo-*

Rongo; la Festa Major com a protagonista a *En Jaumet de les Xanques*, de Marta BALAGUER (1980); la festa de sant Joan de Ciutadella de Menorca a l'obra *Ses ganes de riure*, del menorquí Pau FANER (1985). També hi ha referències al diari *Avui* a *Els dracs de la Xina* de Joan BARCELÓ i CULLERÉS (1982); a la revista *Cavall Fort*, a la novel·la de Joaquim CARBÓ (1977) titulada *L'home de Munic*; o al *Dià del Llibre*, a *El dia que en Cecili es va perdre*, de Joaquim CARBÓ (1985).

Hi ha també alguns indicadors que fan referència a un missatge "catalanista" com quan Dolors ALIBÉS (1981: 21) a *Tres trifulques i una vaca* ens diu que "per una mosca Sabadell és com els Països Catalans per a nosaltres". O Josep VALLVERDÚ (1979: 31) a la novel·la històrica *Els amics del vent* parla del Rosselló com "aquella terra var ser donada a França vergonyosament: els rossellonesos parlen català i se senten com nosaltres". M. Àngels GARDELLA (1981: 46), a *Un armariet, un cofre i un diari* conclou: "Catalunya va perdre els privilegis". El missatge de sentir-se d'una terra concreta, d'un "País" té una manifestació explícita a l'obra *El vell i l'ocell*, de Guillem VILADOT (1982: 39) quan diu "Tot això és el meu país, és la meva terra...", i a *El missatge del cavaller de l'àguila rampant*, d'Àlvar VALLS (1979: 8-10).

Després de l'anàlisi del Model Ideològic-Conceptual hom pot concloure que el missatge global de *País* és ben present durant aquest període a la literatura infantil i juvenil catalana, amb un creixement de la novel·la històrica, segurament per poder donar a conèixer més lliurement l'altra part de la història que fou amagada als infants, o que en el seu moment no tenia permesa contar l'escola. També hi ha, però, autors que escriuen sense una finalitat pedagògica o concienciadora tan evident, tot i que no poden deixar de transmetre la seva visió de "País", com ho fan d'altres temes. No hi emperò, quasi cap referència a temes i situacions sòcio-lingüístiques com la situació social del català, actituds lingüístiques diglòssiques, humiliacions o insults per haver parlat en català, o comunicacions bilingües i minoritzades.

2. Conclusions

El missatge que he anomenat de *País*, comprèn des del coneixement de la història d'un o de tots els Països Catalans, a les referències a la llengua i la cultura catalanes. Aquest missatge cobra molta importància ja que pràcticament fins als anys 1973-74 no comença a entrar alguna hora de català a les escoles públiques, gràcies a la tasca d'Òmnium Cultural, i fins que la Generalitat de

Catalunya no té els traspassos en matèria d'ensenyament l'any 1980, no s'imparteixen majoritàriament continguts catalans referits a la història, la geografia o la literatura. Per tant, la visió de pertànyer a una col·lectivitat no la dona l'escola durant quasi quaranta anys, tret de les escoles de "Coordinació Escolar", i d'alguns mestres franciradors a l'escola estatal.

No és estrany, així, que els llibres de literatura infantil passin a ser un dels elements per on transmetre aquest missatge de País, per intentar obrir clarianes en la construcció nacional. Donades les circumstàncies socials i polítiques franquistes en què es troben immersos els Països Catalans, no és, com hem vist al punt I.1., fins a la segona meitat dels anys cinquanta que, amb alguns editors, com Miquel Salvatella amb la col·lecció "Ajax" (1957-1962), o Joan Sales, s'aconsegueixen publicar llibres de lectures sobre temes històrics catalans i llegendes populars. Alguns d'aquests editors tenien contactes amb els nuclis culturals de resistència que es feien a cases particulars.

Una vegada entrats en la represa cultural que s'inicia a principis dels seixanta, a partir de la segona meitat dels anys seixanta, en la literatura infantil i juvenil catalana sorgeix la novel·la històrica, és a dir, sota la trama d'un personatge infantil o juvenil que viu algun fet o moment històric català, entren elements de la història que no s'explicaven a les escoles. Així, ja entre els anys 1967 i 1969 trobam algunes novel·les històriques o amb fons històric, entre les quals destaca *Les presoneres de Tabriz*, de Maria NOVELL (1967).

Des d'aquestes dates la novel·la d'imaginació amb tema històric català ja no es deixarà de conrear. Durant els darrers anys del franquisme ha augmentat aquest gènere tant en quantitat com pel que fa als diferents períodes cronològics tractats, des de l'època romana, passant per l'Edat Mitjana fins al segle XVII. (2). Alguns autors com Josep VALLVERDÚ (1974; 1975; 1976; 1978; 1979; 1981) i posteriorment, Oriol VERGÉS (1976; 1978; 1980; 1983; 1984a; 1984b; 1984c; 1985) es dediquen de manera especial a aquests tipus d'obres. Durant els anys postfranquistes i de la democràcia, la novel·la històrica a la literatura infantil i juvenil catalana arribarà a tenir més de vint-i-cinc obres editades.

L'altra forma de conscienciació, com deiem, serà la novel·la realista de temàtica contemporània, que amb voluntat de mostrar la realitat,

tractarà temes més actuals i més de la vida quotidiana diària d'arreu dels Països Catalans. Aquest segon gènere, iniciat a finals dels anys seixanta, té la seva primera representació en el contingut del missatge de dues obres de Francesc CANDEL, que reflectiran, una -*Avui començo a treballar* (1967)- el problema de l'inici al treball, fins i tot abans dels catorze anys, i l'altra -*Una nova terra* (1969)- presentarà per primera vegada en un llibre per a infants, el tema dels immigrants a Catalunya (amb el barraquisme, el problema de la identitat cultural i la integració). Cal dir que el missatge sobre l'immigrant no tornarà a ser presentat, en forma de protagonista fins a l'any 1976, a l'obra *El rei Gaspar*, de Gabriel JANER MANILA (1976), aquest autor mallorquí, l'any 1983 tornarà a insistir en la temàtica d'una dona immigrant a l'obra *La serpentina*, amb un tractament de gènere del realisme poètic.

I tret d'algunes referències de Joan BARCELÓ i CULLERÉS (1980), el missatge de com viuen i senten els immigrants a Catalunya o a les Illes no s'ha tractat més, a cap de les obres estudiades. Sembla que és difícil per als autors catalans tocar aquesta temàtica en obres per als infants -ja que dins la novel·la adulta, sí s'ha fet.

Sobre el missatge entorn a la cultura i la llengua catalanes, apart de la temàtica històrica ja tractada, trobam a partir de 1965 referències a la Festa Major (OLLÉ 1965), als costums, tant d'alguns indrets de Catalunya (VALLVERDÚ 1969), com del País Valencià (Joan FUSTER 1969; Carme MIQUEL 1970), als castellers (MOYA 1975). Encara hi ha menys referències a la llengua en la literatura infantil i juvenil catalana durant l'època franquista, i tenen un caràcter episòdic i anècdotic, com pugui ser un negre senegalès que parli català a una obra de Joaquim CARBÓ.

A partir de l'acabament del franquisme hi ha algunes altres referències més sobre aspectes culturals, sobre festes populars, o en relació a l'aparició de diaris i enciclopèdies en català. Estranya trobar poques referències a la llengua, possiblement perquè la situació és més normalitzada. Hi ha algun esment al tema del "País", però més lligat a la idea del tipus Catalunya "és el meu país", que a l'aparició de cap missatge polític concret. No he trobat tampoc cap missatge independentista durant tots aquest anys.

Per acabar només destacaria la necessitat de més estudis especialitzats dedicats a analitzar el que hem anomenat a aquestes Jornades la "construcció nacional" i el paper que educadors,

---

(2) En el moment de redactar aquesta comunicació a l'any 1995, la col·lecció "Les arrels" d'Oriol Vergés, a través de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, ja ha novel·lat fins als anys trenta del segle XX.

pedagogs, persones, mestres, col·lectius i institucions han jugat per dur-ho endavant als Països Catalans, i per tal de poder esbrinar quina ideologia, i quin projecte d'edificar un espai comú, un imaginari col·lectiu, de fer País hi ha hagut, i també encara queda per fer i quins grups són els que tenen voluntat de fer-la anar endavant.

BIBLIOGRAFIA

- BASSA, Ramon (1991): *El català a l'escola (1939-1985)*. Barcelona: Llar del Llibre.
- BASSA, Ramon (1994): *Literatura infantil catalana i educació (1939-1985)*. Palma: Moll/Conselleria de Cultura, Educació i Esports.
- BASSA, Ramon (1995): *Literatura infantil, missatge educatiu i intervenció socio-educativa*. Palma: UIB/Fundació Barceló.
- CANDEL, Francesc (1967): *Una nova terra*. Barcelona: La Galera. (Desplega vela).
- CANDEL, Francesc (1969): *Avui començo a treballar*. Barcelona: La Galera. (Desplega vela).
- GUARDIOLA, Carles-Jordi (1980): *Per la llengua. Llengua i cultura als Països Catalans 1939-1970*. Barcelona: La Magrana.
- MONÉS i PUJOL-BUSQUET, Jordi (1981): *L'escola a Catalunya sota el franquisme*. Barcelona: Rosa Sensat/Edicions 62.
- SANVISENS, A. (1987): "Concepción sistémico-cibernética de la educación". A: CASTILLEJO, J. L.;
- COLOM, A. J. (1987): (Ed.): *Pedagogía Sistémica*.-Barcelona: CEAC, p. 109-138.
- TEIXIDOR, Emili (1983): "Literatura infantil". A: *Perspectiva Escolar*, 73 (març 1983), p. 18-19.

NOTA: Totes les referències bibliogràfiques completes dels llibres de literatura infantil i juvenil catalana citats es poden consultar a BASSA (1994: 299-312).